

Afrika Birliği Örgütü ve Kıtada İşbirliği Arayışları

Organization Of African Unity And Cooperation In The Continent Search For

Cemil Doğaç İPEK*

Özet

Afrika kıtası ilk çağlardan bu yana siyasi ve kültürel anlamda birbirlerinden çok farklı niteliklere sahip toplumlara barındırmıştır. Kıtanın sahip olduğu coğrafi şartların da etkisiyle etnik aidiyetler ve ekonomik yapılanmalar, siyasi birlik teşkil etmenin önünde çeşitli engeller oluşturmuştur. Gerek bölgesel gerekse de kıtasal çapta işbirliği şartlarının Afrika'da ancak 20. yüzyılda olgunlaşabilmesi, bu durumun benzerlerine Avrupa, Asya ya da Güney Amerika'da rastladığımız türden siyasal oluşumların ortaya çıkışını güçleştirmiştir. Bugün dahi sınır sorunları, az gelişmişlik, baskıcı yönetimler ve etnik/dinsel anlaşmazlıklar dolayısıyla sadece bir ideal olarak kalan Afrika'da kıtasal birlik düşüncesi, kıta devletlerinin bağımsızlıklarını kazanmaya başladığı 20. yüzyılın ikinci yarısından bugüne oluşan şartlar sebebiyle farklı biçimler ve isimler altında gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada söz konusu birliklerin örgütsel ya da ulusal zeminde hayata geçirilme çalışmaları ve başlıca örnekleri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Örgütler, Afrika Birliği, Pan-Afrikanizm, Afrika-Siyaset ve Yönetim, Afrika-Küreselleşme.

Abstract

Since ancient times, continent of Africa welcomed various communities having very different characteristics in political and cultural contexts. Ethnic belong-

* Arş. Gör. , Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

gings and economical restructurings tend to create a variety of barriers on constituting political unity in the continent together with the impact of geographical conditions. As regional and continental conditions suffer to mature until twentieth century, emerging of such types of political unities previously being appeared in Europe, Asia or South America is complicated. Consideration of continental unity in Africa, which remains as only an ideal even today because of bordering issues, underdevelopment, repressive governments and ethnical/religious conflicts, is struggled to realize under different forms and denominations in consequence of conditions from the second half of twentieth century to present day, when the states of the continent has commenced to declare their independences. This paper offers the implementation attempts and main representatives of concerning unities on organizational or national background.

Keywords: International Organisations, African Union, Pan Africanism, Africa—Politics and Government, Globalization—Africa.

Giriş

İnsan topluluklarının yeryüzünde yer aldıkları günden bugüne kadar kendi aralarında çeşitli düzeylerde işbirliği arayışında buldukları ve bu nedenle de farklı örgütlenmeler oluşturdukları bilinen bir gerçektir.

Sermaye hareketleri, ticari faaliyetler ve teknolojik gelişmeler supranasyonel bir nitelik kazanarak giderek küresel çapta yayılmaktadır. Bu yayılma sınır ötesi menfaat gruplarını ve değişik milletlere mensup bireyleri sıkı menfaat bağlarıyla birbirine bağlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında ilk çağlardan bu yana siyasi ve kültürel anlamda birbirlerinden çok farklı niteliklere sahip toplumları barındıran Afrika Kıtası'nda gerçekleşen işbirliği örgütlenmeleri bu alanda çalışanlar için içerisinde önemli detaylar barındırmaktadır. Bu nedenle biz de çalışmamızda Afrika Birliği başta olmak üzere kıtada örgütlenme ve işbirliği hareketlerini incelemeye çalışacağız.

1-)Afrika Birliği

a) Afrika Birliğinin Kuruluşu:

Afrika Birliği Örgütü Aşaması

1957 yılında Gana ile başlayarak, giderek artan sayıda Sahra-altı Afrika ülkesinin bağımsızlığını kazanmasına paralel olarak, Afrikalı lider ve düşünürler tüm Afrika ülkelerini aynı çatı altında toplayan bir uluslararası kuruluşun hayata geçirilmesini önemli bir hedef olarak belirlemişlerdir.¹ Bu çalışmalar sonucu hazırlanan "Afrika Birliği Örgütü" (Organization of African Unity) Kurucu Andlaşması, 25 Mayıs 1963 tarihinde Addis Ababa'da imzaya açılmıştır. Kurucu Andlaşma, o tarihte bağımsız olan 32 Afrika ülkesinden 30'u tarafından imzalanmıştır. And-

1 Diedre L. Badejo, **The African Union**, Chelsea Publishers, 2008, New York, s.12.

laşmayı imzaya açıldığı gün imzalamayan Fas ve Togo da çok geçmeden Kurucu Andlaşmayı imzalamaya ikna olmuşlardır.²

Kuruluşunu takiben, Afrika Birliği Örgütü'nün öncelikli hedefi, Afrika'da sömürgecilik hareketleri ile Güney Afrika Cumhuriyeti'nde ırk ayrımcılığı (Apartheid) uygulamasına son verilmesi olmuştur.³ Afrika Birliği Örgütü, bağımsızlıklarını yeni kazanan Afrika ülkelerinin bu öncelikli hedefinin gerçekleştirilmesinde önemli rol oynamıştır.

Sömürgeciliğe son verilmesinde sağladığı başarıları karşın Afrika Birliği Örgütü, üyeleri arasındaki çekişmeler, üyelerin katkı paylarının muntazaman ödenmeyişi ve teşkilatın değişen dünya koşullarına uydurulmasına imkân verecek şekilde Kurucu Andlaşmada gerekli değişikliklerinin yapılamaması gibi nedenlerle, tam anlamıyla etkili ve saygın bir kuruluş olamamıştır. Soğuk Savaşın sona ermesini takiben dünyada hızla meydana gelen politik ve ekonomik hadiseler, Afrika'da hızla artan silahlı mücadeleler ve giderek büyüyen ekonomik problemler, Afrika Birliği Örgütü'nün daha etkin bir kuruluş haline dönüştürülmesi gerektiği kanısının yaygınlaşmasına yol açmıştır.⁴

Afrika Birliği (AfB)

Afrika ülkeleri arasında yeni bir örgütlenmeye gidilmesine ilişkin ilk somut teklif, 9 Eylül 1999 tarihinde Libya'nın Sirte şehrinde düzenlenen Afrika Birliği Örgütü Zirve Toplantısında, dönemin Libya lideri Muammer Kaddafi tarafından yapılmıştır.⁵ Bu öneri doğrultusunda yapılan çalışmalarla kısa sürede AfB'nin Kurucu Andlaşması hazırlanmış ve 26 Mayıs 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Afrika Birliği Örgütü'nden, Afrika Birliği'ne geçişin sorunsuz olması amacıyla, Mayıs 2001 tarihinden sonra, Afrika Birliği Örgütü Kurucu Andlaşması yaklaşık 1 yıl daha yürürlükte kalmış ve Teşkilat, 8 Temmuz 2002 tarihinde Güney Afrika'nın Durban şehrinde düzenlenen Afrika Birliği Örgütü Zirvesini takiben fiilen sona ermiştir.⁶ Afrika Birliği Örgütü'nün yerini 9 Temmuz tarihinden itibaren Afrika Birliği (African Union) almıştır. Bugün itibarıyla örgütün 54 üye ülkesi bulunmaktadır.⁷

Birlik, mevcut ülkeler arasında büyük bir birliği, toplaksal bütünleşmeyi ve üye ülkelerin bağımsızlığını, kıtanın sosyo-ekonomik ve politik entegrasyonunu hızlandırmayı, bölgesel ekonomik topluluklar arasında farklı politikaları bir-

2 Samuel M. Makinda, F. Wafula Okumu, **The African Union**, Routledge, 2008, New York, s.11

3 Abdou Diouf, "Afrique: 'L'Intégration Régionale Face a la Mondialisation", **Politique Etrangere**, 2006/4 Hiver, s.787.

4 African Union Profile, **BBC News**, http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/country_profiles/3870303.htm

5 Jakkie Cilliers, "Towards The African Union", **African Security Review**, 10:2, s.105.

6 Diouf, **a.g.e.**, s.791.

7 Towards a People Driven African Union: Current Challenges and New Opportunities, **Afri-MAP, AFRODAD ve Oxfam**, Ocak, 2007, s. 2.

leştirmeyi veya uyumlu hale getirmeyi ve işbirliği ile kalkınmayı desteklemeyi amaçlamaktadır.⁸ Örgütün işleyişindeki yeni önemli ilke, bazı ciddi durumlarda konferansın kararlarına uygun araçlarla üye ülkelerden birindeki çatışmayı önlemek için Birliğin müdahale hakkı ile ilgilidir.⁹

b) AfB'nin Hedefleri:

Afrika Birliği'nin hedefleri ayrıntılı bir biçimde Kurucu Andlaşmada belirlenmiştir. Bahsi geçen hedefler özetle; kıtada politik ve sosyo-ekonomik bütünleşmenin ve gelişmenin hızlandırılması, barış ve istikrarın korunması ile demokratik prensipler ve iyi yönetimin sağlanmasıdır. Temmuz 2007'de Gana'nın başkenti Akra'da düzenlenen Afrika Birliği Zirvesinde ise, kıtada politik ve ekonomik bütünleşmenin hızlandırılmasına ilişkin Akra Deklarasyonu kabul edilmiştir.¹⁰

Afrika Birliği'nin temel hedefleri Afrika Birliği Kurucu Andlaşması'nın üçüncü maddesi içerisinde ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Bu maddede Birliğin amaçları şu şekilde ifade edilmiştir:¹¹

- Afrikalı ülkeler ve Afrikalılar arasında büyük bir birlik ve dayanışma meydana getirmek;
- Üyelerinin egemenliğini, toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını muhafaza etmek;
- Kıtanın sosyo-ekonomik ve siyasi entegrasyonunu hızlandırmak;
- Afrika'da mukim bölgelerin menfaatlerini kıta ve insanları için korumak;
- Birleşmiş Milletler Şartı ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi işığında uluslararası işbirliğini desteklemek;
- Barış, güvenlik ve istikrarı kıta genelinde harekete geçirmek;
- Demokratik prensip ve kuruluşları, halk katılımını ve modern yönetişimi teşvik etmek;
- Afrika İnsan Hakları Şartı ve ilgili metinler uyarınca insan haklarını korumak ve teşvik etmek;
- Uluslararası ekonomi ve uluslararası müzakerelerde kıtanın kendi rolünü oynayabilmesi için gerekli şartları oluşturmak;
- Bölge ekonomilerinin entegrasyonunun yanında sosyal, kültürel ve ekonomik sürdürülebilir planlamaları teşvik etmek;

8 Badejo, a.g.e., s.36

9 El-Ayouty Yassin; Brooks Hhugh (ed.), **Africa and Interntional Organization**, Nijhoff, 1974, s.122.

10 El-Ayouty; Brooks, a.g.e., s.110.

11 Afrika Birliği Kurucu Andlaşması, **Afrika Birliği İnternet Sitesi**, http://www.au.int/fr/about/constitutive_act

- Afrika'da mukim bireylerin yaşam şartlarını iyileştirmek maksadı ile tüm insani alanlarda işbirliği ve kalkınmayı desteklemek;

- Birliğin amaçlarını kademeli bir şekilde gerçekleştirmek niyetiyle bölgesel ekonomik topluluklar arasında uyum ve işbirliği tesis etmek;

- Özellikle bilim ve teknoloji alanlarında olmak üzere bütün alanlarda araştırma çalışmalarına verilen desteği hızlandırmak

- Uluslararası partnerlerle bölgedeki hastalıkların kökünü kazımak ve sağlık alanında gerekli desteklemeleri yapmak üzere uyumlu çalışma yürütmek.

c) Afrika Birliği'nin Temel Organları:

AfB'nin kurucu andlaşması metninde beşinci madde içerisinde Kuruluşun temel organları şu şekilde anılmıştır:¹²

- Birlik Konferansı
- Yürütme Konseyi
- Panafrikan Parlamento
- Adalet Divanı
- Komisyon
- Daimi Temsilciler Komitesi
- Uzmanlaşmış Teknik Komiteler
- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Konsey
- Finans Kuruluşları

Tüm bu sayılan organların yanında Konferansın ihtiyaç halinde yeni organların kurulmasına karar verebileceği de yine Kurucu Andlaşmanın bahsi geçen beşinci maddesinin ikinci bendinde vurgulanmıştır.¹³

i) Konferans: Konferans Kurucu Andlaşma içerisinde şu şekilde tanımlanmıştır:¹⁴

Konferans; Devlet ve Hükümet Başkanları yahut onların akredite temsilcilerinden müteşekkildir. Konferans, Birliğin en üstün organıdır.

Konferans yılda en az bir kez öngörülen şekilde olağan toplantısını gerçekleştirir. Üye bir devletin talebi ve kendisi haricindeki iki üyenin de onayı halinde olağanüstü bir toplantıya gidilmesi de mümkündür.

Konferansın başkanlık görevini üye devletler arasında yapılan istişareler neticesinde seçilen devlet yahut hükümet başkanı bir yıllık süre için yürütür.

12 Afrika Birliği Kurucu Andlaşması, Madde 5, **Afrika Birliği İnternet Sitesi**, http://www.au.int/fr/about/constitutive_act

13 Afrika Birliği Kurucu Andlaşması, Madde 5/2, **Afrika Birliği İnternet Sitesi**, http://www.au.int/fr/about/constitutive_act

14 Afrika Birliği Kurucu Andlaşması, Madde 6, **Afrika Birliği İnternet Sitesi**, http://www.au.int/fr/about/constitutive_act

Konferansın karar alma tarzı Kurucu Andlaşmada şu şekilde tarif edilmiştir:¹⁵
Konferans kararlarını oybirliği ya da üyelerinin üçte ikisinin onayı olmak üzere oy çokluğu ile alır.

Konferansın yetkileri Kurucu Andlaşmaya göre şu şekildedir:

- Birliğin ortak politikasını oluşturma;
- Birliğin diğer organlarının sunduğu raporlar ve tavsiyeler doğrultusunda ilgili rapor ve tavsiyeleri incelemek suretiyle alakalı kararları alma;
- Birliğe katılım taleplerini değerlendirme;
- Birliğin organlarını oluşturma;
- Birliğin karar ve politikalarının üyeler nezdinde uygulama ve işletimlerinin kontrolünü sağlama;
- Birliğin bütçesini kabul etme;
- Yürütme Konseyi'ne çatışmaların yönetimi, savaş durumları ve barış inşası için direktifler verme;
- Adalet Divanı nezdinde hâkim ataması yapmak yahut görevden geri çekme;
- Başkan, başkan yardımcısı, komisyon komiserleri atamak ve görev ve vekaletleri hususunu belirleme.

Tüm bu sayılanların dışında Konferans kendi yetki alanlarında bir ya da birden çok organı yetkilendirme hakkına da sahip bulunmaktadır.

ii) Yürütme Konseyi: Güney Afrika'nın başkenti Johannesburg yakınlarındaki Midrand'da bulunmaktadır. 53 Afrika ülkesinden 46'sının temsil edildiği Parlamento, 18 Mart 2004 tarihinde ilk toplantısını Addis Ababa'da yapmıştır.

Yürütme Konseyi; üye ülkelerin dışışleri bakanlarından yahut üye ülkenin görevlendirdiği ilgili bakanlardan/görevlilerden oluşur. Yürütme Konseyi yılda en az iki defa toplanmaktadır. Yürütme Konseyinin olağanüstü durumlarda toplanabilmesi için bir üyenin teklifi ve kendisi dışında iki üye ülkenin teklifi kabulü gerekmektedir.¹⁶

Yürütme Konseyinin görev ve yetkilerinin sınırları Kurucu Andlaşmanın 13.maddesi içerisinde belirtilmiştir. Buna göre Yürütme Konseyi ülkelerin menfaatleri doğrultusunda aşağıdaki alanlarda koordinasyonu sağlar ve siyasi kararlar alır:¹⁷

- Dış ticaret;
- Enerji, endüstri ve yeraltı kaynakları;

15 Afrika Birliği Kurucu Andlaşması, Madde 7, **Afrika Birliği İnternet Sitesi**, http://www.au.int/fr/about/constitutive_act

16 Afrika Birliği Kurucu Andlaşması, Madde 10, **Afrika Birliği İnternet Sitesi**, http://www.au.int/fr/about/constitutive_act

17 Afrika Birliği Kurucu Andlaşması, Madde 13, **Afrika Birliği İnternet Sitesi**, http://www.au.int/fr/about/constitutive_act

- Beslenme, tarım, hayvancılık ve ormancılık;
- Su kaynakları ve sulama;
- Ulaşım ve haberleşme;
- Eğitim, kültür, sağlık ve insan kaynakları;
- Sigortacılık;
- Bilim ve teknoloji;
- Yurttaşlık, yabancı uyruklular için konut, mülteci sorunları;
- Sosyal güvenlik, anne-çocuk ve engellilerin korunması için politika hazırlanması;
- Madalya ve ödül sistemi kurulması.

Yürütme Konseyi, Konferans'a karşı sorumludur. Bununla alakalı olarak ilgili konuların açıklanması ve Konferans tarafından alınan politik kararların kontrolü için toplantı yapılması da mümkündür.¹⁸

Yürütme Konseyi; Kurucu Andlaşmanın 14.maddesinin birinci paragrafı uyarınca Uzmanlaşmış Teknik Komiteler oluşturma hususunda yetkilendirilebilir.¹⁹

iii) Uzmanlaşmış Teknik Komiteler: Afrika Birliği Kurucu Andlaşması 14.madde içerisinde Yürütme Konseyi'ne karşı sorumlu olan mevcut komiteler şu şekilde sayılmıştır:²⁰

- Kırsal kalkınma sorunları ve tarım komitesi
- Para ve finans işleri komitesi
- Ticaret, gümrük ve mülteci sorunları komitesi
- Endüstri, bilim ve teknoloji, enerji, doğal kaynaklar ve çevre komitesi
- Ulaşım, haberleşme ve turizm komitesi
- Sağlık, çalışma ve sosyal işler komitesi
- Eğitim, kültür ve insan kaynakları komitesi

Konferans ihtiyaç halinde mevcut komiteler üzerinde düzenlemeler yapma ve yeni komiteler inşa etme yetkisine sahiptir.²¹ Komiteler, bakanlar yahut ilgili alan da yeterliliğe sahip yüksek komiserlerden oluşur.²²

18 Afrika Birliği Kurucu Andlaşması, Madde 13/2, **Afrika Birliği İnternet Sitesi**, http://www.au.int/fr/about/constitutive_act

19 Afrika Birliği Kurucu Andlaşması, Madde 14, **Afrika Birliği İnternet Sitesi**, http://www.au.int/fr/about/constitutive_act

20 Afrika Birliği Kurucu Andlaşması, Madde 14, **Afrika Birliği İnternet Sitesi**, http://www.au.int/fr/about/constitutive_act

21 Afrika Birliği Kurucu Andlaşması, Madde 14/2, **Afrika Birliği İnternet Sitesi**, http://www.au.int/fr/about/constitutive_act

22 Afrika Birliği Kurucu Andlaşması, Madde 14/3, **Afrika Birliği İnternet Sitesi**, http://www.au.int/fr/about/constitutive_act

Her komitenin kendi ilgi alanında yetki çerçevesi Kurucu Andlaşmanın 15.maddesinde şu şekilde izah edilmiştir.²³

- “Yürütme Konseyi’ne bağlı olarak Birliğin ilgili proje ve programlarını hazırlamak;

- Birliğin ilgili organları tarafından alınmış işletim kararlarının takibini ve değerlendirmesini yapmak;

- Birliğin proje ve programlarının uyumu ve koordinasyonunu sağlamak;

- Yürütme Konseyi’nin talebi ile Andlaşmada belirtilen alanlarda tavsiye ve raporlar hazırlamak;

- Kurucu Andlaşmada kendisine tevdi edilmiş görevleri ifa etmek.”

iv) Pan-Afrikan Parlamento: Pan-Afrikan Parlamentonun işlevi Birliğin Kurucu Andlaşması’nın 17.maddesinde şu şekilde açıklanmıştır:²⁴

- “Pan-Afrikan Parlamento; Afrika’da mukim insanların gelişimi ve kıtanın ekonomik entegrasyonu maksadıyla kurulmuştur.

- Pan-Afrikan Parlamento’nun yapısı, yetkileri ve organizasyon şeması ilgili kuruluşun içtüzüğü içerisinde tasvir edilmiştir.”

Pan-Afrikan Parlamento’nun daimi temsilciliği Güney Afrika Cumhuriyeti’nin Johannesburg şehrinde bulunmaktadır. Parlamento 18 Mart 2004 tarihinde resmen açılmıştır. Parlamentonun mevcut üye sayısı 2012 yılı itibariyle 230’dur.²⁵

v) Adalet Divanı: Birliğin Kurucu Andlaşması’nın 18.maddesi içerisinde Birliğin Adalet Divanı kuruluşuna değinilerek – tıpkı Panafrikan Parlamento gibi – statüsünün, yapısının ve egemenlik alanlarının ilgili protokol ve içtüzüğü içerisinde açıklandığı belirtilmiştir.²⁶

Adalet Divanı; kıtada insan haklarının düzgün bir şekilde işleyişi ve iyi yönetişimin teminatı konumunda bulunan bir kurumdur. Adalet Divanı; Afrika Adalet Mahkemesi ile Afrika İnsan Hakları Mahkemesi’nin birleştirilmesi sonucu meydana gelmiştir. Bu birleşme 1 Temmuz 2008 tarihinde Mısır’da yapılan Afrika Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi’nde gerçekleşmiştir. Divan; Birliğin kanuni konulardan mesul bir yetki alanı çerçevesinde görev yapmaktadır.²⁷

Adalet Divanı’nın işlevlerini dört başlık altında toplamak mümkündür:

23 Afrika Birliği Kurucu Andlaşması, Madde 15, **Afrika Birliği İnternet Sitesi**, http://www.au.int/fr/about/constitutive_act

24 Afrika Birliği Kurucu Andlaşması, Madde 17, **Afrika Birliği İnternet Sitesi**, http://www.au.int/fr/about/constitutive_act

25 Panafrikan Parlamento, **Afrika Birliği İnternet Sitesi**, <http://www.au.int/fr/organs/pap>

26 Afrika Birliği Kurucu Andlaşması, Madde 18, **Afrika Birliği İnternet Sitesi**, http://www.au.int/fr/about/constitutive_act

27 Adalet Divanı, **Afrika Birliği İnternet Sitesi**, <http://www.au.int/fr/organs/cj>

- “Afrikada insan ve insan hakları üzerine çalışma ve araştırmaları üstlenmek ve ilgili materyalleri bir araya getirme;
- İnsan ve insan hakları ile alakalı hukuki problemlerin çözümünü amaçlayan resmi kurallar koyma;
- İnsan haklarının korunmasını sağlama;
- Birliğin resmi metinlerinin içerdiği tüm hükümleri ihtiyaç halinde yorumlama.”

vi) Finans Kuruluşları:

Birliğin Kurucu Andlaşması'nın 19.maddesi içerisinde kendine özgü iç tüzüğü olan üç ayrı finans kuruluşu olduğu belirtilmiştir.²⁸ Bu üç kuruluşun isimleri şu şekildedir:

- “Afrika Merkez Bankası
- Afrika Para Fonu
- Afrika Yatırım Bankası”

vii) Komisyon:

Kurucu Andlaşma içerisinde 20.maddede Komisyonun Birliğin Sekretaryası görevini yürüteceği vurgulanmıştır. Buna göre Komisyon başkan yahut başkan yardımcıları, komiserler ve ilgili konularda danışmanlık edecek kişilerden müteşekkildir.²⁹

Birlik içerisinde Sekretarya görevini daha önce Afrika Ekonomik Topluluğu olarak bilinen yapı yürütmektedir.

Afrika Ekonomik Topluluğu, 3 Haziran 1991’de gerçekleşen 27. oturum sırasında Afrika Ekonomik Topluluğu Andlaşması'nı imzalamış olan Afrika Devlet ve Hükümet Başkanları'nın farklı kararlarının icrasının ana aracını oluşturmuştur. 12 Mayıs 1994’te yürürlüğe girmesinden sonra bu andlaşma siyasi organların uygulamasının ve özel evrelere göre eylemlerin yapılmasının yasal aracı haline gelmiştir.³⁰

Afrika Ekonomik Topluluğu (AET), örgütün programlarının, stratejilerinin ve faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinin ana aracını oluşturmaktadır. Afrika Birliği'nin esas eylemi, AET’ye kritik bir önem ve öncelikli bir yer vermiştir.

Afrika Ekonomik Topluluğu'nun temel amaçları arasında şunlar bulunmaktadır;

28 Afrika Birliği Kurucu Andlaşması, Madde 19, **Afrika Birliği İnternet Sitesi**, http://www.au.int/fr/about/constitutive_act

29 Afrika Birliği Kurucu Andlaşması, Madde 20, **Afrika Birliği İnternet Sitesi**, http://www.au.int/fr/about/constitutive_act

30 Afrika Birliği İnternet Sitesi, <http://www.au.int/en/about/nutshell>.

- “Sosyoekonomik ve kültürel kalkınmayı desteklemek: Bu amaç için Afrika Birliği Örgütü üyesi ülkeler, Afrika Ekonomik Topluluğu çerçevesinde ortak bir pazar yönünde, bölgesel ve alt bölgesel düzeylerde, gümrük birlikleri ve serbest değişim alanları oluşturmak için ticaretin serbestleştirilmesi sürecini başlatmışlardır. Bu amaca ulaşmak için, mülk ve tesis hakları gibi insanların, malların ve sermayenin serbest dolaşımıyla ilgili engellerin ortadan kaldırılmasında üye ülkeler dereceli olarak görev alacaklardır.

- Toplumlar arası alışverişi güçlendirmek amacıyla Abuja Andlaşması, dayanışma, kalkınma ve tazminat fonu topluluğu gibi Afrika Merkez Bankası, Afrika Para Birliği kurulmasını planlayarak bir işbirliği potansiyeli öngörmektedir. Hazırlıklar bu girişimi somutlaştırma yolundadır. Taşıma, iletişim, tarım, sanayi ve enerji sektörlerinde başka işbirliği çabaları da planlanmaktadır.”³¹

AET'nin Yapısı

Afrika Ekonomik Topluluğu Sekreterliği, günümüzde Afrika Birliği'ne dönüşmüş olan Afrika Birliği Örgütü'nün sekreterliğini yürütmektedir. Yeni yapı, kıtasal bütünleşme görevine sahip olarak, Afrika Ekonomik Topluluğu'nun ihtiyaçlarına cevap vermektedir. Kıtanın, sosyo-ekonomik alanda yükselişe geçmesinde tutarlı ve uyumlu bir icrayı sağlamak amacıyla kurumlar oluşturulmuş ya da oluşturulma yolundadır.

Ekonomik ve Sosyal Konsey (ECOSOC), Topluluğunun merkezi organını oluşturmaktadır. İlk bakanlık toplantısı, Fildişi Sahilleri'nin Abidjan şehrinde 1996 yılının Kasım ayında gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda, Afrika Ekonomik Topluluğu ile Bölgesel Ekonomik Komiteler (REC's) arasındaki ilişkiye dair protokolü ve 1997-2000 yılları arasındaki çalışma programını onaylamışlardır.³²

Abuja Andlaşması'nın Eylem Aşamaları

Afrika Ekonomik Topluluğu'nu oluşturan sözleşme, 34 yıllık bir süreç içerisinde 10 aşamanın icrasını ön görmektedir.

- 1) Bölgesel Ekonomik Toplulukların güçlendirilmesi,
- 2) Her bölge seviyesinde gümrük engellerinin aşamalı olarak (8 yıl) kaldırılması, her seviyede entegrasyonun güçlendirilmesi ve bölgesel topluluklar arasında işbirliğinin sağlanması,
- 3) 10 yıllık bir süre içerisinde serbest dolaşım bölgeleri ve gümrük birliklerinin oluşturulması,

31 TASAM Afrika Enstitüsü, **Sahra Altı Afrika II. Uluslararası Türk-Afrika Kongresi**, 2008 İstanbul, http://www.tasamafrica.org/index.php?option=com_content&view=article&id=212%3Aii-uluslararası-tuerk-afrika-kongresi-sonuc-raporu&catid=61%3Araporlar&Itemid=157&lang=tr.

32 UN Economic Commission for Africa 2007 (2007 Afrika Ekonomik Raporu), **Accelerating Africa's Development Through Diversification**, s.26.

4) Topluluklar arasında tarife ve tarife dışı sistemlerin uyumu ve işbirliğinin sağlanması,

5) 4 yıllık bir süre için, aşağıdakiler aracılığıyla ortak bir pazarın kurulma çalışmalarının yapılması,

6) Tarım, taşımacılık, sanayi, enerji ve bilimsel araştırmalar gibi farklı sektörlerde ortak bir politikanın kabulü, maliye ve finans politikalarının uyumu, kişilerin serbest dolaşımı ilkesinin uygulanması, her topluluk için düzenli kaynakların sağlanması.

7) 5 yıllık bir süre için kişilerin, sermaye mallarının ve hizmetin serbest dolaşımıyla ortak pazar yapısının oluşturulması ve süreç içerisinde yapısının güçlendirilmesi.³³

viii) Daimi Temsilciler Komitesi:

Birliğin önemli organlarından birisi olan Daimi Temsilciler Komitesi; daimi temsilciler ve üye ülkelerin tam yetkili temsilcilerinden oluşmaktadır. Daimi Temsilciler Komitesi; Yürütme Konseyi'nin çalışmalarının hazırlanmasından ve Konseyin ilgili konularda bilgilendirilmesinden sorumludur. Daimi Temsilciler Komitesi, ihtiyaç duyulması halinde, alt komiteler yahut çalışma grupları da kurma hakkına sahiptir.³⁴

ix) Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Konsey:

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Konsey, Birlik içerisinde bir danışma organı şeklinde görev yapmaktadır. Konsey üye ülkelerden gelen çeşitli çalışma alanlarında uzmanlığı olan temsilcilerden oluşmaktadır. Konseyin yetkileri, oluşumu ve organizasyonu Konferans tarafından belirlenmektedir.³⁵

Kurucu Andlaşma ışığında genel bir değerlendirme yaparsak eğer Afrika Birliği'nin vizyonunu somut faaliyetlere dönüştürmek üzere kendisine aşağıdaki görevleri belirlediğini söyleyebiliriz:

- “Bütünleşme aktörlerinin kapasitelerini güçlendirmek ve hareketlendirmek. Bu katılımcılara yetkiler vermek, takip edecekleri yolu çizmeye olanak sağlayacak araçları onlara sunmak ve farklı toplumların dönüşümüne uygun genel kurumlar çerçevesinin oluşturulmasını kolaylaştırmaktan ibarettir. Düşünce ile eylem arasındaki bağ, birliğin ve kurumlarının ana parçası olmalıdır. Bölgesel gruplar kalkınmaya daha fazla yönelmiş ticari alışverişin dünya sisteminden yarar sağlamalıdır. Başarılı ve pozitif farklı uygulamalardan çıkarılan deneyimler uygulanabil-

33 L'UA en bref, **Afrika Birliği İnternet Sitesi**, <http://www.au.int/fr/about/nutshell>

34 Afrika Birliği Kurucu Andlaşması, Madde 21, **Afrika Birliği İnternet Sitesi**, http://www.au.int/fr/about/constitutive_act

35 Afrika Birliği Kurucu Andlaşması, Madde 22, **Afrika Birliği İnternet Sitesi**, http://www.au.int/fr/about/constitutive_act

melidir. Hükümetler arası ve bölgesel örgütlerle bütünleşme çerçevesinde faaliyet gösteren özel şirketlerle ilişkilerinin güçlendirilmesi bu vizyonun gerçekleşmesi için gereklidir. Kapasitelerin güçlendirilmesi ayrıca Birliğin farklı organları içinde uygulanabilir.

- Ekonomik ve Bölgesel Toplulukların uyumlu hale getirilmesi ve rasyonalizasyonu özel bir önem arz etmektedir. Ekonomik ve Bölgesel Topluluklar, bütün entegrasyon stratejisinin gerçekleştirilmesi için gereklidir. Öyleyse bölgesel bütünleşme sürecinin bütün evrelerinde ana etkenlerin rollerini etkili bir şekilde oynamaları için onların sağlamaştırılmasına devam etmek önemlidir. Farklı Ekonomik ve Bölgesel Topluluklar arasında koordinasyon ve işbirliği çeşitli girişimlerin başarısı için önemli bir sermayedir.

- Oluşturulacak stratejiler ve kıtayı etkileyen sorunlar üzerindeki düşüncelerin faaliyetleri hususunda her kurumun ve organın rollerini açık ve tarafsız olarak belirlemek gerekmektedir.

- Her seviyede tanınan ve kabul edilen bir yere sahip olmak için savunma rolünü oynamak ve dünyada, Birliğin görünebilirliğini sağlamak. Birliğin haber ajansları ve Afrikalı medya kuruluşları eğitimde harekete geçmek için desteği ve kavramdan icraatına kadar Afrika stratejilerini popüler hale getirmeyi sağlamak zorundadırlar. Savunma, Afrika ile dünyanın geriye kalanı arasındaki işbirliğini harekete geçirme amacına sahip olmalıdır.

- Afrika Birliği'nin oluşturulması, kıtada barış, güvenlik ve istikrar sağlanması için Afrikalı liderlerin çabalarında yeni bir evreyi göstermektedir. Afrika Birliği'nin kuruluş sözleşmesi, kıtanın ekonomik ve siyasi olarak daha iyi bütünleşmesi ve kalkınması için ortadan kaldırılması gereken engellerin çatışmalardan kaynaklandığının bilindiğini göstermektedir. Bu konuda Afrika Birliği ayrıca yeniden yapılanma ve iyileştirme evresinde çatışmalardan etkilenen ülkelere yardım etmelidir. Halkın etkili katılımının aranması iyi yönetimin, cinsiyet eşitliğinin, adaletin ve yoksulluğa karşı savaşın ilkelerini oluşturmak konusunda Birliği cesaretlendirmektedir. Birliğin Barış ve Güvenlik Konseyi'nin oluşturulmasına ilişkin protokolü, Afrika'da barış, güvenlik ve istikrar sağlanması ve çatışmaların önlenmesini amaçlamaktadır. Her bölgede acil uyarı sisteminin kurulması, iyi kullanıldığı takdirde etkili bir önlem aracını oluşturmaktadır." ³⁶

d) Afrika Birliği Bünyesinde Bulunmayan Diğer Kurumlar

i) AFRICOM

Amerika Birleşik Devletleri, dünyanın en zengin maden yataklarına sahip Afrika'da, dünya üzerindeki üslerinin en büyüklerinden biri olarak tanımlanan Afrika Komutanlığı'nı (AFRICOM) tesis etmiştir. Afrika Komutanlığı, Pentagon içinde II. Dünya Savaşı'ndan beri yapılan en büyük projelerden biridir.

AFRICOM'un hukukî ve yapısal ayağı, Washington'da sonuçlandırılmıştır. 2007'de Amerika Birleşik Devletleri Senatosu'nda oylanan kuruluş amaçları ve bildirgesiyle AFRICOM, bölgedeki dengeleri değiştirebilecek bir yapı olarak telakki edilmiştir.

³⁶ El-Ayouty; Brooks, a.g.e., s.111.

Hâlihazırda Cibuti'deki askeri varlığı ile Sudan'dan başlayıp, Liberya, Tanzanya, Kenya, Etiyopya ve Somali üzerinde etkili olan Amerikan varlığının tüm Afrika'yı nüfuz altına alma hedefinin ihtimal dahilinde olduğu da çeşitli analiz düzeylerinde değerlendirilmektedir. Bu noktada dikkat çekici bir husus da AFRICOM'un dışında bırakılan tek Afrika ülkesinin Mısır olmasıdır. Daha sonra Nijerya, Libya ve Güney Afrika gibi bölge ülkeleri de AFRICOM'a karşı olduklarını açıklamışlardır.³⁷

2007 yılı itibariyle AFRICOM'un kurulmasıyla Washington yönetimi, Afrika'da rol oynama ve Çin'in nüfuzuyla yüzleşme hususunda önemli bir adım atmıştır. Yeni Komutanlık, askeri olduğu kadar diplomatik bir organizasyon olarak değerlendirilebilir. AFRICOM'un münhasır örgütlenme yapısı, diğer hükümet kuruluşlarından çalışanların yanı sıra Dışişleri, Hazine, Ticaret ve ABD Uluslararası Gelişim Ajansı'ndan da çalışanlara sahiptir ayrıca ABD Ulusal Güvenlik Kurumu'nun geniş olanaklarını da kullanmaktadır. AFRICOM'un en önemli misyonu; Afrika'nın 54 ülkesinin ordularıyla ilişkileri koordine etmektir. Çalışmalar, askeri tatbikatları, istihbarat paylaşımı, profesyonel askeri eğitim programları, kamu diplomasisi ve yardım projeleri içermektedir.³⁸

ii) Afrika Komisyonu

Afrika Komisyonu, diğer adıyla Blair Afrika Komisyonu, Afrika ülkelerini kaldırmaya yönelik teşebbüsü inceleme ve hız kazandırma için İngiliz hükümeti tarafından kurulmuştur. 2004 ilkbaharında oluşturulan bu girişimin amaçları arasında, kalkınma için yeni nesil fikirleri desteklemek ve Afrika'ya yönelik var olan uluslararası taahhütleri uygulamak bulunmaktadır. Afrikalı liderler 17 komisyon üyesi arasında çoğunluğu oluşturmaktadır. Komisyonun raporu Mart 2005'te açıklanmıştır. Bu yayım, benzer şekilde konuya dikkat çekmeye çalışan uluslararası ajanslarca olumlu karşılanmıştır.

iii) NEPAD (Afrika'nın Kalkınmasında Yeni Ortaklık)

Halen Sekreteryası Güney Afrika Cumhuriyetinde bulunan NEPAD'ın zaman içinde AfB Komisyonuna entegrasyonu kararlaştırılmış olup, bu kararın ne şekilde uygulanacağına ilişkin görüşmeler hâlâ devam etmektedir.³⁹

NEPAD; ekonomik, siyasi, kültürel ve sosyal kalkınmanın birleştiği bir vizyon ve stratejidir. Önceki stratejilerle birlikte radikal bir biçimde yaklaşım ve uygulama alanıyla markajdan kurtulmaktadır. Afrika ülkelerinin, kendi kalkınmalarından sorumlu olduklarını doğrulayarak, onların da belirli yükümlülükleri ve zorunlulukları yerine getirmelerini istemektedir. NEPAD, Afrika ülkelerine düşen barışı, istikrarı, iyi bir yönetimi, kanun ve demokratik uygulama hükümeti-

37 Ufuk TEPEBAŞ, *George W. Bush'un Afrika Gezisi ve 11 Eylül Sonrası ABD'nin Afrika'ya Yaklaşımı*, http://www.tasamafrika.org/index.php?option=com_content&view=article&id=239%3Ageorge-w-bushun-afrika-gezisi-ve-11-eyluel-sonras-abdnin-afrikaya-yaklam&catid=69%3Amakaleler&Itemid=159&lang=tr.

38 Mehmet YILMAZ, "ABD'nin Yeni Afrika Stratejisi ya da AFRICOM", *Zaman Gazetesi*, <http://www.zaman.com.tr/yazar.do?yazino=762480>.

39 Abdou Diouf, a.g.e., s.792

ni koruyarak, kalkınma için gerekli önkoşulları oluşturma, yoksulluğu azaltma, sürdürülebilir bir büyüme ve kalkınma sağlama amacındadır.⁴⁰ Bu girişim aynı zamanda Afrika'nın ortaklarına, kıtanın az gelişmişlik sorununu görmezden gele-meyeceklerini hatırlatan önemli bir mesajdır. Belirlenmiş performans amaçlarına erişmek maksadıyla yürütölen çalışmaların başarısı ya da başarısızlığı için onlar-la paylaşılmış, karşılıklı hesap verme zorunluluğunun eşlik ettiği sorumluluklar önermektedir. Belgeler, her alanda kadınların rolünün artması ve özellikle eğitim konusuna da dikkat çekmektedir.⁴¹

NEPAD, Afrika'yı gelişmiş ölkelerden ayıran geri kalmışlığı sona erdirmeyi hedeflemektedir. Doldurulacak boşluk nosyonu NEPAD'ın kalbini oluşturmaktadır. Söz konusu olan sadece projeleri finanse etmek değil bunlara bizzat öncölük etmektir.⁴²

Afrika Birliği ile İlişkili Olan Başlıca Bölgesel Organizasyonlar:

Organizasyonlar	Üye Ölkeler	Amaç
Arap Mağrib Birliği (UMA)	Cezayir, Libya, Moritanya, Fas, Tunus	Sosyo-Ekonomik ve Kültürel İşbirliği
Batı Afrika Ekonomik Topluluğu (ECOWAS)	Benin, Burkina Faso, CI, Gambiya, Gine, Gine Bissau, Liberya, Mali, Moritanya, Nijer, Nijerya, Senegal, Sierra Leone, Togo.	Ekonomik Topluluk ve Ortak Pazar
Orta Afrika Ekonomik Topluluğu (ECCAS)	Burundi, Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Kongo, Gine, Ekvator, Gabon.	Ortak Pazar
Doğu ve Güney Afrika Ekonomik Topluluğu (COMESA)	Angola, Botswana, Lesotho, Malawi, Maraitius, Mozambik, Ruanda, Somali, Svaziland, Tanzania, Uganda, Zambiya, Zimbabwe.	Ekonomik Topluluk ve Ortak Pazar
Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC)	Angola, Botsawana, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Lesotho, Malawi, Mozambik, Namibya, Seyşeller, Güney Afrika, Svaziland, Tanzania, Zambiya, Zimbabwe.	Ekonomik Topluluk
Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesi (IGAD)	Cibuti, Etiyopya, Eritre, Kenya, Somali, Sudan, Uganda.	Ekonomik Topluluk

Kaynak: Afrika Birliği resmi internet sitesi (<http://www.au.int/en/partnerships>)

40 Strengthening Popular Participation in the African Union, **AfriMAP, AFRODAD ve Oxfam**, Ocak, 2007, s. 29.

41 NEPAD Resmi İnternet Sayfası, <http://www.nepad.org/fr/about>

42 Ceren GÜRSELER, "Afrika Birliği'nin Kıtanın İstikrarına Etkisi", **Stratejik Analiz**, Ankara, Temmuz, 2008, s.74.

2-) AFRİKA'DA LİDERLİK SORUNU

A-) Güney Afrika Cumhuriyeti Örneği

Afrika kıtası içinde liderlik konusunda göze çarpan en önemli aday Güney Afrika Cumhuriyeti'dir. Ülke içindeki politikalarda bir hayli etkin konumda bulunan Ulusal Afrika Kongresi ise Afrika Kıtası ile ilgili sorunlarda Güney Afrika'nın müdahil olmasını savunan bir partidir. Parti 1994 yılında ülkede iktidara geldiğinde, ülkenin dışa açılma politikalarının takipçisi olmuştur. O dönemde Afrika Birliği örgütü içinde aktif ve etkin üye haline gelmesini ve bu şekilde kıtanın sorunların çözümünde olumlu rol oynayabileceğini savunmuştur. Güney Afrika, 1994 seçimleriyle birlikte dışında bulunduğu Afrika Birliği Örgütü ve Güney Afrika Kalkınma Birliği üyeliklerine böylece dönüş yapmıştır. Fakat apartheid⁴³ sonrası Güney Afrika'nın, Afrika liderliğine oynaması o günün şartlarında da mümkün görünmemektedir. Bu dönemde devlet başkanı olan Nelson Mandela ve halefi olan Thabo Mbeki, liderlik girişimlerinin öncülüğünü yapmaktaydı. Bu liderlere göre Soğuk Savaş sonrası liberal anlayışla şekillenmesinden dolayı Güney Afrika'nın dış politikasında insan hakları ve demokrasi kavramları başat öğeler olacaktır.⁴⁴ Çünkü Afrika Birliği'nde yapılacak reformların ardından oluşacak yeni örgüt Afrika kıtasının uluslararası itibarını yükseltecekti. Öyle ki Güney Afrika ve Afrika kıtası dış yatırımların cazibe alanı haline gelmiş ve küresel ekonomiye entegre olmuştur. Kıtanın birliğinin sağlanmasıyla Afrika'nın sosyal, ekonomik ve siyasi sorunlarına çözümler bulunmuştur. Fakat Afrika'nın diğer ülkeleri, Güney Afrika'nın vizyonunu aynı ölçüde paylaşmamıştır. Öncelikle bu ülkeye karşı apartheid rejimi dolayısıyla kuşku bir bakış tarzı devam etmekteydi. 1994'de bu rejim ortadan kalkmış olsa da, yönetimde Avrupa kökenli kişiler hala mevcuttu. Ayrıca Güney Afrikalı liderlerin sıkça dile getirdiği özgürlük ve demokrasi gibi söylemler, dikta yönetimiyle idare edilen bazı Afrika devletleri için kaygı verici olmuştur.⁴⁵

Güney Afrika Cumhuriyeti geleneksel olarak Afrika kıtasında liderlik konusunda en önemli adaylardan birisi olarak varsayılmıştır. Bunu sağlayacak siyasi ve ekonomik kapasitesinin yeterli olacağı düşünülmüştür. Ülkenin sahip olduğu ekonomik gelişmişlik, halen kıtadaki pek çok ülkenin gelirinin toplamından fazladır. Kurumsal örgütlenmesinin ve sosyal gelişmişliğinin sayesinde de pek çok ülke ile ticari ve siyasi bağlantıları mevcuttur. Ayrıca Güney Afrika'nın askeri gücü, uzun bir süre kıtanın en güçlü ve kalabalık ordusunu teşkil etmiştir. Bunların yanında

43 Güney Afrika Cumhuriyeti'nde 1950 - 1992 yılları arasında uygulanan ve beyazların üstünlüğüne dayalı ırkçı ayrımcılık sistemidir. bkz. Faruk Sönmezoglu (der.), **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Der Yayınları, 4. Basım, İstanbul 2005 s.41.

44 Chris Landsberg, "Afro-Continentalism: Pan-Africanism in Post-Settlement South Africa's Foreign Policy", **Journal of Asian and African Studies**, 47(4), s.439.

45 Thomas Sutcliffe, "Africa Is Dogged By a Lack Of Leadership", **The Independent**, 11 Aralık 2007, <http://www.independent.co.uk/opinion/columnists/thomas-sutcliffe/thomas-sutcliffe-africa-is-dogged-by-a-lack-of-leadership-764311.html>

Güney Afrika, çatışmaların çözümü konusunda apartheid döneminin sağladığı birikimle ciddi bir irade kazanmış ve bunu AfB içinde kullanabileceği çeşitli fırsatlarla karşılaşmıştır. Zaten Güney Afrikalı liderlerin Afrika liderliği için öne sürdükleri en önemli gerekçe Afrika kıtasının yaşamakta olduğu istikrarsızlık olarak nitelendirilmektedir. Günümüzde ise Güney Afrika'ya düşen rol, kıta genelinde yaşanan iç ya da bölgesel çatışma durumlarında sorunların barışçıl yollarla çözülmesini sağlayacak girişimlerin hayata geçirilmesidir. Ayrıca Güney Afrika, kıta liderliği için öncelikli sorunlardan birinin ekonomik az gelişmişlik olduğunu bilmektedir. Bu sebeple, kendi kaynakları olmasa bile Batılı devletlerin yardımlarını kıtaya kanalize etme çağrılarında bulunmaktadır. Ancak ülkenin, kıtanın geri kalanıyla olan ekonomik ve ticari bağları halen geliştirilmeye muhtaçtır. Ülkeye gelen yatırımcılar çoğunlukla kıta dışındadır ve ülkenin doğal kaynakları da geneli itibarıyla Afrika dışına ihraç edilmektedir. Bu sebeple Güney Afrika milli şirketlerini daha çok kıta ülkelerine yönlendirme konusunda karar almış bulunmaktadır.⁴⁶

Apartheid sonrası Güney Afrika, Afrika sorunlarında önemli roller üstlenmiş ve üstlenmektedir. Fakat bu rol gereğinden fazla abartılmamalıdır. Zira kıtanın ekonomik sorunları başta olmak üzere çeşitli alanlarda karşı karşıya bulunduğu sorunlara tek başına çözüm bulması mümkün değildir. Her ne kadar kıtanın tartışmasız liderliği yakın gelecekte imkânsız olsa da, kimi teşebbüslerde Sahra altı bölgede öncülük rolü üstlenmesi olası görünmektedir. Güney Afrika öncelikle apartheid döneminden kalan ve bugün hala Afrikalı ülkelerin zihinlerinde yer tutan olumsuz geçmişin izlerini silmek zorundadır.

B-) Birleşmiş Milletler Afrika Ekonomik Komisyonu Örneği

Afrikada örgütsel düzeyde önde gelen kurumlardan birisi Birleşmiş Milletler bünyesindeki Afrika Ekonomik Komisyonudur. II. Dünya Savaşından sonra Avrupa Devletlerinin yaşadığı yıkımın etkilerini silme ve Avrupa'nın yeniden kalkınmasını sağlama amacıyla Avrupa Ekonomik Komisyonu kurulmuş ve bunu Amerika'da ve Asya'da benzer amaçlı örgütlerin kuruluşu izlemiştir. Afrika Ekonomik Komisyonu ise ancak 1958 yılında BM'nin ilgili organ kararıyla tesis edilmiştir. Bugün itibarıyla 53 Afrika ülkesinin tamamı bu komisyona üyedir.⁴⁷

Afrika Ekonomik Komisyonunun kuruluş amaçları arasında, Afrika ülkeleri arasında bilgi ve tecrübe akışı sağlama, Afrika'nın ekonomik sorunlarını tartışma, çözüm üretme ve genel sorunlar için her türlü teknik desteği sağlama yer almaktadır.⁴⁸

46 Africa's economy: Trying to weather the storm, The Economist, Ekim, 2008, <http://www.economist.com/node/12516656?zid=304&ah=e5690753dc78ce91909083042ad12e30>

47 United Nations Economic Commission for Africa, <http://new.uneca.org/AboutECA/OverviewofECA.aspx>

48 United Nations Economic Commission for Africa, <http://new.uneca.org/AboutECA/OverviewofECA.aspx>

Örgüt, geçmiş yıllarda sömürgeciliğe ve ırkçılığa karşı duruşta ve Güney Afrikadaki apartheid uygulamalarıyla mücadelede merkez üs işlevi görmüştür. Ayrıca Afrika Ekonomik Komisyonu, Afrikalı liderler ile OECD ülkeleri liderleri arasında Afrika'ya yönelik önemli konuların tartışıldığı bir forum haline gelmiştir.

Afrika ülkelerinin bağımsızlık kazanmasından sonra örgüt kendini, kıtanın yeni şartlarına adapte etmiş ve hatta Afrika Birliği Örgütü'nün kuruluşunda önemli bir pay sahibi olmuştur. Bununda beraber Afrika kıtasının siyasi oluşumları olan Afrika Kalkınma Bankası, Batı Afrika Ekonomi Topluluğu, Orta Afrika Ekonomi Topluluğu ve Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı gibi kurumların oluşmasında rol oynamıştır.

50 yıllık geçmişı boyunca Afrika Ekonomik Komisyonu, BM organı olmasının avantajını kullanarak kıtanın zenginliklerinin yine bu kıtanın ihtiyaçları için sarf edilmesini sağlamıştır. Böylelikle hem kıta içi görevi olmasıyla ve BM'ye bağlı bulunmasıyla ikili bir fonksiyon elde etmiştir. Afrika Ekonomik Komisyonu 2006 yılında bir değişim süreci geçirmiştir. Kabul edilen yeni prensiplere göre Afrika Birliği örgütlenince, vizyonuna paralel olarak bölgesel entegrasyon teşvik edilecek ve Afrika'nın özel ihtiyaçlarının karşılanması için çaba gösterilecektir.

Afrika Ekonomik Komisyonu, kuruluşundan bugüne, kıtayla ilgili başka örgüt ya da devletlerin yapamadığı katkıları, Afrika'ya sağlamıştır. Çeşitli teşebbüslerin yerine gelmesinde öncülük etmiş ya da bizzat teşebbüsün sahibi olmuştur. Bu yönüyle Afrika Ekonomik Komisyonu, Afrika kıtasında liderlik noktasında (bu amaçla faaliyet gösteremese bile) en ciddi adaylardan biri olarak kabul edilmektedir.

C-) Afrika'da Birlik Arayışları ve Pan-Afrikanist Hareketler

Afrika genelinde hâkim bir siyasi güç olma iddiası ile ortaya çıkan çeşitli ülke ya da uluslararası örgütlerin yanı sıra sosyo-ekonomik nitelikteki bazı hareketlerin de birlik oluşturma hedeflerinin olduğu görülmektedir. Herhangi bir ülkenin veya uluslararası örgütün desteği olmaksızın ortaya çıkan bu hareketlere Pan-Afrikanizm başlıca örneği teşkil etmektedir. Genel olarak Afrika toplumlarını siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel zeminde birleştirme hedefini güden Pan-Afrikanizm, doğrudan bir liderlik nosyonu sunmasa da kıta halklarının ve devletlerinin aynı çatı altında birleştirilme fikri dolayısıyla dikkate alınması gereken bir harektir.

Pan-Afrikanizm diye bilinen siyasi akım her ne kadar 19. yüzyıl başında Afrika dışında ABD'de başlamış olsa da Afrika'nın siyasal birliğini amaçlayan ilk toplantılar böylesi bir birliğin sağlanmasında başat rol oynamıştır.⁴⁹ Pan-Afrikanizm akımı Amerikalı siyahlar tarafından ırkçılığa ve sömürgeciliğe karşı bir mücadele

49 Tim Murithi, "The African Union At Ten: An Appraisal", *African Affairs*, 111/445, s.663.

aracı olarak kullanılmıştır.⁵⁰ İlk Pan-Afrika kongresi 1900 yılında Londra'da, gerçekte bir protesto forumu olarak toplanmıştır.⁵¹ 1927 yılına kadar üç tane daha kongre tertip edilmiştir. Ancak bu süreçte katılımcı Afrika kökenlilerin neredeyse tamamı Amerikalı siyahlardan oluşmuştur ve Afrika'da yaşayan halklar burada temsil edilmemiştir. II. Dünya Savaşı sonrası kongrelerin hitap ettiği saha daha da genişlemiş, Afrika kıtasıyla alakalı sorunlar sıkça gündeme gelmiştir.⁵² Faşizmin ve ırkçılığın popülerliğini kaybettiği bu dönemde, Afrika bağımsızlığı ve birliği düşünceleri eğilim kazanmaya başlamıştır. Batı dünyasının da artık sömürgecilik faaliyetlerine son verme aşamasına gelmesiyle Afrika birliğine giden yol açılmış ve bağımsızlığını yeni kazanan Afrika ülkeleri kendi aralarında teşkilatlanmayı tartışmaya başlamışlardır. 1963'de Addis Ababa toplantısı böyle bir sürecin ürünüdür.⁵³

Afrika; II. Dünya Savaşı sonrası süreçte daha ilk aşamada ulusal bağımsızlıkların kazanılması ve ikinci aşamada da kıtasal birliğin kurulması ekseninde izlenen politikalar ile Soğuk Savaşın Doğu ve Batı'ya endekslilik politik tercih zorlamalarının arasına sıkışmıştır. Bu ise Pan-Afrikanizm'in giderek siyasi olmaktan çok kültürel bir amaç içeren doktrine dönüşmesine yol açmıştır.⁵⁴ Gerçekten de bugün toplanan Pan-Afrikanist kongrelerin ciddi birer siyasal talep platformu yerine insan hakları ve açlığa yönelik -nispeten soyut ve genel geçer nitelikte- çalışmaları içermesi üyelerinin heterojen fikir yapılarından kaynaklanmaktadır. Bunun yanında bireysel olarak Afrika kökenlilerin ırksal ayrımcılığa karşı verdikleri mücadelelerin de destek noktası olma yönünde evrilmesi söz konusudur.⁵⁵

Sonuç

Afrika kıtası günümüzde küresel siyasetin ilgi alanlarından birisidir. Önümüzdeki süreçte de Afrika'nın küresel güç mücadelesinin şekillenmesinde önemli unsurlardan birisi olacağı muhtemeldir. Dünya kamuoyu 1990'lı yıllardan sonra çok önemli değişimlere ve gelişmelere şahitlik etmiştir. Soğuk savaşın sona ermesi ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin yıkılması ile iki kutuplu sistemin yerine daha karmaşık ve nispeten çok kutuplu bir dünya düzeninin ortaya çıkmıştır. Ekonomik ve siyasal açıdan birçok değişimi beraberinde getiren ve uluslararası sistemi doğrudan etkileyen gelişmelerden Afrika kıtası da etkilenmiştir. Yeni ře-

50 Catherine Coquery-Vidrovitch, "Frontières Africaines et Mondialisation", *Histoire@Politique*, N:17, s.12

51 Landsberg, a.g.e., s.437

52 Murithi, a.g.e., s.663.

53 Hakim Adi, Marika Sherwood, *Pan-African History: Political Figures from Africa and the Diaspora Since 1787*, Routledge, 2003, s.34.

54 Ronal W. Walters, *Pan-Africanism in the African Diaspora: An Analyses of Modern Afrocentric Political Movements*, Wayne State University Press, 1997, s.62-68.

55 Richard J. Reid, *A History of Modern Africa, 1800 to the Present*, Wiley-Blackwell, 2009, s.269-285.

killenen hegemonya sahaları ve buralarda başlayan ekonomik ve siyasi krizler ve çalkantılar, dış etkilere karşı savunmasız olan Afrika'yı da etkisi altına almıştır.

Toplumsal kurtuluşu bir proje olarak önüne koyamayan, içindeki etnik sorunları kardeşlik temelinde çözmekte ciddi bir başarısı olmayan Afrika Birliği'nin, Afrikalı toplumları içerisinde açlık ve yoksulluğa, sömürü ve ırkçılığı körükleyen politikalara karşı bir set oluşturma ihtimali düşük görünmektedir. Yaşanan bunalımlara sadece gelişmiş ülkelerin çözüm getirmesini beklemek gerçekçi bir yaklaşım olmayacaktır. Sorunların çözümü konusunda Afrika Birliği yapay ve eyleme dökmülemeyen adımları bir kenara bırakarak, aktif ve sonuçlandırabilecek politikalar geliştirmek zorundadır.

Afrika Birliği, öncelikli olarak hem kurumsal, hem de örgütsel stratejilerini belirleme hususunda somut ve pragmatik politikalar ortaya koyamadığı takdirde, kıtada yaşanan ağır sorunlar diğer büyük devletler tarafından lokal bir mesele olarak görülmekten çıkacak, global bir Afrika sorunu olarak değerlendirilmesine neden olacaktır. Bu durum Birliğin Afrika genelinde sahip olduğu gücü ve inisiyatifi kaybetmesini beraberinde getirecektir. Dahası, böylesi bir reformdan kaçınılması, teşkilatın çeşitli platformlarda tartışılan Akdeniz Birliği benzeri daha bölgesel düzeyde yapılara bölünmesi gibi ağır sonuçlara da neden olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Adalet Divanı, Afrika Birliği İnternet Sitesi, <http://www.au.int/fr/organs/cj>
- ADI, Hakim, SHERWOOD, Marika, Pan-African History: Political Figures from Africa and the Diaspora Since 1787, Routledge, 2003, s.34.
- AfriMAP, AFRODAD ve Oxfam, Strengthening Popular Participation in the African Union, Ocak, 2007, s. 29.
- AfriMAP, AFRODAD ve Oxfam, Towards a People Driven African Union: Current Challenges and New Opportunities, Ocak, 2007, s. 2.
- African Union Profile, BBC News, http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/country_profiles/3870303.htm
- Afrika Birliği Kurucu Andlaşması, Afrika Birliği İnternet Sitesi, http://www.au.int/fr/about/constitutive_act
- BADEJO, Diedre L., The African Union, Chelsea Publishers, 2008, New York, s.12
- CILLIERS, Jakkie, "Towards The African Union", African Security Review, 10:2, s.105.
- COQUERY-VIDROVITCH, Catherine, "Frontières Africaines et Mondialisation", Histoire@Politique, N:17, s.12
- DİOUF, Abdou, "Afrique: 'L'Intégration Régionale Face a la Mondialisation", Politique Etrangere, 2006/4 Hiver, s.787.
- GÜRSELER, Ceren, "Afrika Birliği'nin Kıtanın İstikrarına Etkisi", Stratejik Analiz, Ankara, Temmuz, 2008, s.74.
- LANDSBERG, Chris, "Afro-Continentalism: Pan-Africanism in Post-Settlement South Africa's Foreign Policy", Journal of Asian and African Studies, 47(4), s.439.
- L'UA En Bref, Afrika Birliği İnternet Sitesi, <http://www.au.int/fr/about/nutshell>
- MAKINDA, Samuel M., OKUMU, F. Wafula, The African Union, Routledge, 2008, New York, s.11.
- MURITHI, Tim, "The African Union At Ten: An Appraisal", African Affairs, 111/445, s.663.
- NEPAD Resmi İnternet Sayfası, <http://www.nepad.org/fr/about>
- Panafrikan Parlamento, Afrika Birliği İnternet Sitesi, <http://www.au.int/fr/organs/pap>

REID, Richard J., A History of Modern Africa, 1800 to the Present, Wiley-Blackwell, 2009, s.269-285.

SUTCLIFFE, Thomas, "Africa Is Dogged By a Lack Of Leadership", The Independent, 11 Aralık 2007, <http://www.independent.co.uk/opinion/columnists/thomas-sutcliffe/thomas-sutcliffe-africa-is-dogged-by-a-lack-of-leadership-764311.html>

TASAM Afrika Enstitüsü, Sahra Altı Afrika II. Uluslararası Türk-Afrika Kongresi, 2008 İstanbul, http://www.tasamafrika.org/index.php?option=com_content&view=article&id=212%3Aii-uluslarar-as-tuerk-afrika-kongresi-sonuc-raporu&catid=61%3Araporlar&Itemid=157&lang=tr.

TEPEBAŞ, Ufuk, George W. Bush'un Afrika Gezisi ve 11 Eylül Sonrası ABD'nin Afrika'ya Yaklaşımı, http://www.tasamafrika.org/index.php?option=com_content&view=article&id=239%3Ageorge-w-bushun-afrika-gezisi-ve-11-eyluel-sonras-abdnin-afrikaya-yaklam&catid=69%3Amakaleler&Itemid=159&lang=tr.

The Economist, Africa's economy: Trying to weather the storm, Ekim, 2008, <http://www.economist.com/node/12516656?zid=304&ah=e5690753dc78ce91909083042ad12e30>

UN Economic Commission for Africa, <http://new.uneca.org/AboutECA/OverviewofECA.aspx>

UN Economic Commission for Africa 2007 (2007 Afrika Ekonomik Raporu), Accelerating Africa's Development Through Diversification, s.26.

WALTERS, Ronal W., Pan-Africanism in the African Diaspora: An Analyses of Modern Afrocentric Political Movements, Wayne State University Press, 1997, s.62-68.

YASSİN, El-Ayouty; HHUGH Brooks (ed.), Africa and Interntional Organization, Nijhoff, 1974, s.122.

YILMAZ, Mehmet, "ABD'nin Yeni Afrika Stratejisi ya da AFRICOM", Zaman Gazetesi, <http://www.zaman.com.tr/yazar.do?yazino=762480>.